

Ἡ Ἀνάγνωσις τῶν Εὐχῶν τῆς Θείας Λειτουργίας Α΄.

«Οἱ Πατερικὲς Μαρτυρίες βοοῦν γιὰ τὴν ἀπαγγελίαν τῶν εὐχῶν» *

Τοῦ Πανοσιολ. Ἀρχιμανδρίτου
π. Νικοδήμου Μπαρούση

ΜΕ αὐτὲς ἀκριβῶς τὶς λέξεις καὶ χωρὶς ἄλλα τεκμήρια, σεβαστὸς ἀρθρογράφος τοῦ περιοδικοῦ «Ἐφημέριος» (εἰς τὸ τεῦχος τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου 2006), προσπαθεῖ νὰ ὑπερασπισθῆ τὴν γνώμη του, ὅτι οἱ εὐχὲς τῆς θείας Λειτουργίας πρέπει νὰ ἀναγινώσκωνται εἰς ἐπίκοον τοῦ λαοῦ.

Καὶ βεβαίως οἱ πατερικὲς μαρτυρίες πράγματι βοοῦν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς μυστικῆς ἀναγνώσεως τῶν εὐχῶν¹.

«Ὦντως οἱ εὐχὲς ἦσαν καὶ συνεχίζουσι νὰ εἶναι μυστικῆς, ἐὰν καὶ ἐφ' ὅσον συνεχίζῃ νὰ ἰσχύῃ ἡ μυσταγωγικὴ συνάντησις ἱεουργοῦντος καὶ Θεοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς θείας Λειτουργίας»².

Ἐπειδὴ ὁ τρόπος ἀναγνώσεως τῶν εὐχῶν δὲν συνιστᾷ παρωρυχίδα, ἀλλ' «ἔκφρασι τῆς θεολογίας τῆς λατρείας» (καθὼς ἀναφέρει πανεπιστημιακὸς διδάσκαλος), ἢ τὸ «κλειδί τῆς ἐκκλησιολογικῆς μας κατανοήσεως» (κατ' ἄλλο δημοσίευμα τοῦ αἰδεσιμολογιωτάτου ἀρθρογράφου τοῦ «Ἐφημερίου»), διὰ τοῦτο ὁ Εὐστράτιος Ἀργέντης, ὁ «ἐπιφανέστερος Ἕλληνας θεολόγος τοῦ 19^{ου} αἰῶνος»³, εἰς τὸ ἔργον του: «Σύνταγμα κατὰ ἀζύμων» ἐμελέτησε, μεταξὺ ἄλλων, καὶ τὸν τρόπον ἀναγνώσεως τῶν εὐχῶν αὐτῶν καὶ διεπίστωσε μετὰ θαυμασμοῦ ὅτι:

«Ἄπειροι εἰσὶν οἱ θεῖοι Πατέρες, οἱ διὰ μυστικῶν εὐχῶν καὶ εὐλογιῶν λέγοντες ἀγιάζεσθαι αὐτὰ (δηλαδὴ

τὰ τίμια Δῶρα), ὅπερ βεβαιοῖ καὶ ἡ πράξις τῆς Ἐκκλησίας μυστικῶς ἀναγινώσκουσα τὰς εὐχὰς τοῦ ἁγιοασμοῦ, ἐκφώνως δὲ τὰ Κυριακὰ ρήματα»⁴.

Οἱ Πατέρες αὐτοὶ δὲν εἶναι μόνον οἱ «τῶν κάτω χρόνων», ἀλλὰ καὶ

«οἱ πρὸ τῆς Οἰκουμενικῆς Α΄ ἐν Νικαίᾳ Συνόδου ἀνθῆσαντες, καὶ περὶ τῆς ἱερουργίας τῶν ἱερέων τριανῶς διδάξαντες, ὅτι διὰ προσευχῆς καὶ εὐχαριστίας καὶ εὐλογίας καὶ μυστικῆς εὐχῆς καὶ ἐπικλήσεως τοῦ θεοῦ ὀνόματος τελεσιουργεῖται»⁵.

Γι' αὐτὸ καὶ ἡ μυστικὴ ἀνάγνωσις τῶν εὐχῶν συνιστᾷ ἐπίσημο θέσι καὶ πράξι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐπιβεβαιωμένη καὶ ὑπὸ τῆς Συνόδου τῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς, τὸ ἔτος 1716:

«Ὁ ἄρτος τῆς προθέσεως τοῦ θυσιαστηρίου τῆς νέας χάριτος μεταβάλλεται εἰς σῶμα Χριστοῦ διὰ τῆς ἐπικλήσεως καὶ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς εὐχῆς καὶ εὐλογίας τοῦ ἱερέως λόγοις ἀρρήτοις»⁶.

Οἱ «ἄρρητοι» αὐτοὶ λόγοι, ὅπου ἀναφέρει ἡ Σύνοδος, εἶναι ἐκεῖνοι ὅπου

«ἐν σιγῇ οἱ Πατέρες ἡμῶν ἐφύλαξαν, καλῶς ... δεδιδαγμένοι, τῶν μυστηρίων τὸ σεμνὸν σιωπῇ διασώζεσθαι»,

κατὰ τὸν Μέγα Βασίλειον⁷.

Εἶναι

«αἱ τελεστικαὶ ἐπικλήσεις, (ἄς) οὐ θεμιτὸν ἐν γραφαῖς ἀφερμνεύειν, οὐδὲ τὸ μυστικὸν αὐτῶν ... ἐκ τοῦ κρυφίου πρὸς τὸ κοινὸν ἐξάγειν· ἀλλ' ὡς ἡ καθ' ἡμᾶς ἱερὰ παράδοσις ἔχει, ταῖς ἀνεκπομπεύτοις μυήσεσιν αὐτὰς ἐκμαθῶν»,

κατὰ τὸν ἅγιο Διονύσιο τὸν Ἀρεοπαγίτη⁸.

(Περὶ τῶν «τελεστικῶν ἐπικλήσεων», ἔρμηνεύει ὁ ἅγιος Συμεὼν Θεσσαλονίκης, γράφων:

«Τὰς τελεστικὰς ταύτας φωνάς, πρὸς τὸν Πατέρα τε

οὔσας καὶ τῇ ἐπικλήσει γινομένης τοῦ θεοῦ Πνεύματος, ὡς παραδέδωκεν ὁ Σωτὴρ πρὸς τὸν Πατέρα εὐχαριστήσας, ἐν τῷ τὰ μυστήρια ἐνεργεῖν. Ὁ καὶ οἱ Ἀπόστολοι ποιοῦντες ἐδείκνυντο, εὐχαριστοῦντες ἅμα καὶ κλῶντες τὸν ἄρτον, καὶ οἱ πατέρες παραδεδώκασι Βασίλειος καὶ Χρυσόστομος»⁹).

Εἶναι

«αἱ μυστικαὶ εὐχαί, εὐλογίαι τε καὶ ἐπικλήσεις, αἱ ἁγιαστικαὶ καὶ τελειωτικαὶ τῶν Μυστηρίων»,

κατὰ τὸν ἅγιο Νικόδημο τὸν Ἀγιορείτη¹⁰.

Εἶναι

«τούτέστιν (οἱ λόγοι) ὅπου δὲν ἐλέχθησαν, ἢ ὅπου δὲν πρέπει νὰ λέγωνται»,

κατὰ τὸν Εὐστράτιον Ἀργέντη¹¹.

Οἱ εὐχὲς αὐτὲς ἦδον

«εἰς τὸν καιρὸν τοῦ ἱεροῦ Διονυσίου... ἦσαν μυστικαὶ καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ ἐξάγωνται ἐκ τοῦ κρυφίου εἰς τὸ κοινόν, ἀλλὰ τὰ κυριακὰ λόγια (δηλαδὴ οἱ συστατικοὶ λόγοι), ἀναγινωσκομένου τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ αὐτοὶ οἱ κατηχούμενοι ἀκούουσιν αὐτά, καὶ ἐν τῇ ἱερουργίᾳ ἐκφώνως προφέρονται, καὶ παρὰ τῶν πιστῶν πάντων ἀκούονται... Καὶ σημειῶσαι ὅτι αἱ τελεστικαὶ ἐπικλήσεις, δὲν πρέπει... νὰ θεατριζῶνται, οὔτε ἀπὸ τὸ κρύφιον νὰ ἐξάγωνται εἰς τὸ φανερόν»,

κατὰ τὸν Ἀργέντη¹².

Ἡ ὁμόφωνος αὐτὴ τάξις τῆς τελετουργίας τῶν Ὁρθοδόξων ἦταν γνωστὴ εἰς τὸν ἅγιο Κύριλλο τῆς Ἀλεξανδρείας, ὁ ὁποῖος ἔγραφε ὅτι

«διὰ μυστικῶν εὐλογιῶν διαπεραίνεται τὸ μυστήριον»,

ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἅγιο Θεοφύλακτο τῆς Βουλγαρίας, ὅπου ἔγραφε ὅτι

«ἀπορρήτοις λόγοις μεταποιεῖται ὁ ἄρτος καὶ τὸ ποτήριον. Καὶ πληροφορήσου», σημειώνει ὁ Ἀργέντης, «ὅτι αἱ τελεστικαὶ ἐπικλήσεις οὐκ εἰσὶ γεγραμμένοι ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ, ἀλλ' εἰσὶν ἄγραφοι, μυστικά, ἀνεκ-

*πόμπευτοι, ἄρρητοι, ἀπόρρητοι, κρύφιοι καὶ ἀνερμύ-
νευτοι»¹³.*

Ἀλλὰ καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος μᾶς παραδίδει ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του «κατὰ τὸ σεσιωπημένον» ἀπηγγέλλετο ἡ ἀναφορά:

«Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; Ὅταν ἔσῃ πρὸ τῆς τραπέζης ὁ ἱερεὺς, τὰς χεῖρας ἀνατείνων εἰς τὸν οὐρανόν, καλῶν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τοῦ παραγενέσθαι καὶ ἄφασθαι τῶν προκειμένων, πολλῇ ἡσυχίᾳ, πολλῇ σιγῇ...»¹⁴.

Καὶ σχολιάζει ὁ Ἀργέντης,

«ὅτι ὁ Χριστὸς ἀρρήτοις ἐπικλήσειν ἐποίησε τὴν μεταβολὴν τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου εἰς σῶμα καὶ αἷμα ἑαυτοῦ· καὶ ἐπρόσταξεν, ὅτι καὶ ἡμεῖς ἐν τούτοις τοῖς τύποις νὰ ἱεουργῶμεν... Καὶ ὅτι αἱ ἐπικλήσεις καὶ αἱ δεήσεις ἐκεῖναι ἐγίνοντο μετὰ πολλῆς ἡσυχίας καὶ πολλῆς σιγῆς, καθάπερ καὶ νῦν γίνονται παρ' ἡμῖν... Σημείωσαι προσέτι... ὅτι ὁ λαὸς τῶν Ὁρθοδόξων ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τοῦ ἀγιασμοῦ τῆς λειτουργίας ἀναγινώσκουσι τὸν αἶνον ἐκεῖνον, τό· Σὲ ὑμνοῦμεν, Σὲ εὐλογοῦμεν, Σοὶ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε, καὶ δεόμεθά σου, ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ἐνθα βλέπεις ἠνωμένην τὴν εὐλογίαν, τὴν εὐχαριστίαν καὶ τὴν δέσιν, ὡσὰν νὰ ἤθελε τάχα ὁ λαὸς τῶν Ὁρθοδόξων νὰ βοηθήσῃ τῷ ἱερεὶ ἐν ταῖς πράξεσι τῆς ἱεουργίας...»¹⁵.

Ἡ μυστικὴ ἀνάγνωσις τῶν εὐχῶν τῆς θείας Λειτουργίας τηρεῖται εἰς ὀλόκληρον τὴν Ἐκκλησίαν, ἀπὸ Ἀνατολῆς ἕως καὶ Δύσεως, γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἅγιος Αὐγουστῖνος ὁ Ἰππῶνος, εἰς τὸ ἔργο του «Περὶ Τριάδος»,

«γράφει... (περὶ) τοῦ μυστηρίου τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ... ὅτι διὰ μυστικῆς εὐχῆς ἱεουργούμενον, ἐνθέσμως λαμβανόμενον πρὸς σωτηρίαν ψυχικὴν...»¹⁶.

Ἐνῶ ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης, «ἐν τῇ πρὸς τὸν Ληπόιον ἐπίσκοπον Μελιτηνῆς κανονικῇ ἐπιστολῇ» αὐτοῦ, γράφει ὅτι ὁποῖος ἐξέπεσε τῆς πίστεως δὲν ἔμπορεῖ νὰ παρίσταται μετὰ τῶν

πιστῶν κατὰ τὴν διάρκεια τῆς «*μυστικῆς ἐπιτελουμένης εὐχῆς*», δηλαδή κατὰ τὴν τέλεσι τῆς θείας Λειτουργίας¹⁷.

Ἡ φράσις «*μυστικὴ εὐχή*», ἡ ὁποία μετὰ τῆς ὑπολοίπου ἐπιστολῆς αὐτῆς συνιστᾷ «*κανονικὴ διατύπωσι*» τῆς Ἐκκλησίας¹⁸, δὲν ἐπιδέχεται φιλοσοφικὴ ἢ στοχαστικὴ ἢ συναισθηματικὴ ἐρμηνεία, ἐφ' ὅσον ὁ Ἰωάννης Ζωναρᾶς (ΙΑ' αἰ.) καὶ ὁ Θεόδωρος Βαλσαμῶν (ΙΒ' αἰ.) ἀπεφάνθησαν:

«Μυστικῆς ἐπιτελουμένης εὐχῆς· ἤγουν, ὅτε ὁ ἱερεὺς τὸν ἄρτον ἀγιασθῆναι καὶ τὸ ποτήριον καθ' ἑαυτὸν εὐχεται»¹⁹.

Ἡ ἐνδεχομένη διαφορετικὴ ἐρμηνεία τῆς ἀνωτέρω φράσεως συνιστᾷ σαφῆ καινοτομία καὶ ἀπροκάλυπτο ρῆξι μετὰ τῆς διαχρονικῆς ἐρμηνείας αὐτῆς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου θὰ ἐπιτρέπη εἰς τὸ ἐξῆς οἰανδήποτε ἐπανερμηνεία καὶ ἐπανεξέτασι παντὸς ἐκκλησιαστικοῦ θεσμοῦ.

«Ἡ γὰρ Καθολικὴ (δηλαδή ἡ ἀνὰ τὸν κόσμον Ὁρθόδοξος) Ἐκκλησία πιστεύει καὶ διδάσκει, ὅτι δι' ἀρρήτων, ἀγράφων, μυστικῶν καὶ ἀνεκπομπεῦτων ἐπικλήσεων καὶ εὐχῶν ἀγιάζονται τὰ θεῖα δῶρα. Μυστικῶς δέ, καὶ οὐκ ἐκφώνως γίνεται ἡ εὐχή καὶ ἡ ἐπίκλησις τοῦ ἀγίου Πνεύματος ὑπὸ τοῦ ἱερέως, ὡς διδάσκουσι καὶ μαρτυροῦσι σύμπαντες οἱ θεῖοι Πατέρες, καὶ ὡς παρίστησι (δηλ. παρουσιάζει, φανερώνει) ἡ διηνεκῆς πρᾶξις τῆς Καθολικῆς (δηλ. τῆς Ὁρθοδόξου) Ἐκκλησίας...»²⁰.

(*) Ἐφημερ. «**Ὁρθόδοξος Τύπος**», ἀριθ. 1640/21.4.2006, σελ. 3 καὶ 4. Ἐπιμέλ. ἡμετ.

1. Πρβλ. ἡμέτερα ἄρθρα:

α') «*Ἡ ἀνάγνωσις τῶν εὐχῶν τῆς θείας Λειτουργίας*», περιοδ. «**Θεοδορομία**», Ἰαν.-Σεπτ. 2002, ἔτ. Δ', τ. 1-3, σ. 156-200.

β') «*Περὶ τοῦ τρόπου ἀναγνώσεως τῶν εὐχῶν τῆς θείας Λειτουργίας*», περιοδ. «**Θεοδορομία**», Ἰουλ.-Σεπτ. 2003, ἔτ. Ε', τ. 3, σ. 351-367.

γ') «*Ἡ ἀνάγνωσις τῶν εὐχῶν τῆς θείας Λειτουργίας*», ἐφημ. «**Ὁρθόδοξος Τύπος**», ἀρ. φ. 1541/5.3.2004 καὶ ἀρ. φ. 1542/12.3.2004.

δ') «*Διάλογος διὰ τὴν ἀπαγγελίαν τῶν εὐχῶν τῆς θείας Λειτουργίας*», ἐφημ. «**Ὁρθόδοξος Τύπος**», ἀρ. φ. 1617/4.11.2005.

2. **Χαρ. Σωτηροπούλου**, καθ. Θεολ. Σχολ. Παν. Ἀθηνῶν, «**Ἐκκλησιαστικὴ Μυ-**

σταγωγία. (Ίστορικὴ καὶ ἀναγωγικὴ θεώρησις τῆς θείας Λειτουργίας)», Ἀθῆναι 2001, σ. 137.

• «...Ἀξίζει νὰ παραθέσωμεν τὸ ἐδάφιον τοῦ ἁγίου Καβάσιλα («Ἑρμηνεία τῆς θείας Λειτουργίας», ΝΓ' 4): "Πρότερον μὲν γὰρ ἔνδον τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ἐφ' ἑαυτοῦ, μηδενὸς ἀκούοντος, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀποτεινόμενος εὐχεται· νῦν δὲ τοῦ θυσιαστηρίου ἐξελθὼν καὶ τοῦ πλήθους, μέσος γενόμενος, πάντων ἀκούοντων, τὴν... κοινὴν ποιεῖται δέησιν"». (Αὐτόθι).

3. **Timothy** (νῦν ἐπισκόπου Διοκλείας Καλλίστου) **Ware**, «Eustratios Argenti. (A Study of the Greek Church under Turkish rule) - Εὐστράτιος Ἀργέντης. (Σπουδὴ στὴν Ὁρθόδοξην Ἐκκλησίαν ἐπὶ Τουρκοκρατίας)», Oxford 1964, p. xi., (μεταφρασθὲν εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ ὑπὸ προσεχῆ ἔκδοσιν).
4. **Εὐστρατίου Ἀργέντη**, «Σύνταγμα κατὰ ἀζύμων», ἐκδοθὲν «ἐν Λιψία τῆς Σαξωνίας, ἀφξ' (1760), νῦν δέ... ἀπαράλλακτον ἐν Ναυπλίῳ, 1845», σ. 164.
5. Ἔνθ. ἀνωτ., σ. 90.
6. **Ἰωάν. Καρμίρη**, «Τὰ Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ Μνημεῖα», τ. Β', Ἀθῆναι 1953, σ. 813.
7. «Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος», κζ', (ΒΕΠΕΣ, 52, 287).
8. «Περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας», Ζ', γ', 10, (ΕΠΕ 3, 468).
9. «Ἑρμηνεία περὶ τοῦ θεοῦ ναοῦ», πη', (PG 155, 740).
10. «Πηδάλιον», ἔκδ. «Ἀστέρος», Ἀθῆναι 1976, σ. 645.
11. «Σύνταγμα κατὰ ἀζύμων», ἔ.ἀ., σ. 79.
12. Ἔνθ. ἀνωτ., σ. 88.
13. Ἔνθ. ἀνωτ., σ. 88.
14. Ἔνθ. ἀνωτ., σ. 78.
15. Ἔνθ. ἀνωτ., σ. 78-79.
16. Ἔνθ ἀνωτ., σ. 96. (Πρβλ. Ἁγίου Αὐγουστίνου, «Περὶ Τριάδος», βιβλ. Γ', ἔκδ. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1995, σ. 217).
17. ΒΕΠΕΣ 68, 440.
18. **Ἁγίου Νικοδήμου Ἀγιορείτου**, «Πηδάλιον», ἔ.ἀ., σ. 654.
19. **Εὐστρατίου Ἀργέντη**, «Σύνταγμα κατὰ ἀζύμων», ἔ.ἀ., σ. 92, (Πρβλ. «Σύνταγμα Ράλλη καὶ Ποτλῆ», ἔκδ. «Γρηγόρη», Ἀθῆναι 1992, τ. Δ', σ. 304).
20. **Εὐστρατίου Ἀργέντη**, «Σύνταγμα κατὰ ἀζύμων», ἔ.ἀ., σ. 164.